

MEHMET AKİF ERSOY'A YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE TÜRK KİMLİĞİ

İkbal VURUCU*

Giriş

Mehmet Akif, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönem İslamcı düşünür ve sanatçısıdır. Bu bildiri XX. Yüzyılın başında yaşamış milli-İslamcı bir entelektüel olan Mehmet Akif'e yönelik eleştiri sınırlarını aşır saldırı noktasına varan yargıların kaynağının ne olduğu tartışılacaktır. Akif'in düşüncesine ve eylemlerine yönelik eleştirilerin temelinde, onun II. Abdülhamid'e yönelik eleştirileri, İttihatçılığı, saltanat ve işgalcilerin değil de Mustafa Kemal'in yanında İstiklal Harbi'ne katılması, İstiklal Marşı başta olmak üzere eserlerinde Türk kimliğine yaptığı ve/ya yapmadığı referanslar yanında tekfir edilmesine sebep olan İslam düşüncesi vardır. Bu da sosyalistinden Kemalistine, İslamcısından muhafazakarına geniş bir hoşnutsuzlar dünyası yaratmıştır.

Mehmet Akif, Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinin son demlerinde I. Dünya Savaşı'na ve İstiklal Harbi'ne aktif olarak katılmış ve "Milli İstiklalin" korunması mücadelesinde en ön safta yer almış ve birbirinden farklı işlevler yerine getiren görevler üstlenmiştir. Hem bir aydın ve bir şair olarak kalemi ve vaazları ile hem de bilfiil sahada görev almıştır. İmparatorluğun çöküşünün son döneminde Mehmet Akif'in Türk kimliği hassasiyeti de farklı ideolojideki her vatansever gibi belirgin bir hal almıştır. Böylece milliyetçi düşünce ve fiiliyat içerisinde değerlendirilebilecek bir noktada konumlanmıştır. Bu yer alış ve konumlanma bilinçli bir tercihtir ve İmparatorluğun varolması sürecinde güçlü ve etkili bir statüde yer alan İslamcılık da önemli ölçüde bu koşulların ontolojisinden ve epistemolojisinden bağımsız olmamıştır. Ama artık bu ontolojinin ciddi bir kayıp yaşaması epistemolojisini de etkilemiştir. İmparatorluğun sosyolojik zeminin değişmesine yöndeş

* Öğretim Görevlisi, Pamukkale Üniversitesi, Acıpayam Meslek Yüksekokulu, ivurucu@pau.edu.tr

olarak epistemolojisindeki değişim farklı ideolojik mensubiyette aydınları da gerek kalıcı gerekse geçici olsun milli ve bağımsızlık yanlısı bir konuma yerleştirmiştir. Bunun yanında İstiklal Harbine mesafeli duran, karşı gelen ve İstanbul hükümetleri ile işgalcilerin safında konumlananlar İslamcısından sosyalistine ve liberaline geniş bir blok oluşturmaktadır. Mesela, sultan-halife Vahdettin ve Damat Ferit Paşa'nın da desteklediği İngiliz Muhipler Cemiyeti ve İslamcıların kurduğu Teali İslam Cemiyeti gibi dernekler, Hürriyet ve İtilaf Fırkası gibi bütün misyonu İttihatçı karşıtlığı olan ve Damat Ferit Hükümetlerini destekleyen partiler, basın yayın organları, ki bunlar birbirleriyle sıkı ilişki içindedir, Milli Mücadeleye düşmanlık yapan ve ellerindeki bütün yetkileri bu hareketi bastırmak, yok etmek için kullanan büyük bir karşı blok oluşturur. İşte, bu büyük ve güçlü bloka karşı Akif'in tercihi küçümsenecek, basit bir olay değildir.

Mehmet Akif'e Türk kimliği merkezli saldırılar üç farklı ideolojik cepheden gelmiştir. Birincisi Kemalist, ikincisi kimi zaman kendini liberal-sol çizgide tanımlayan sosyalist, üçüncüsü de kozmopolit İslamcı gruptan gelmiştir. Kemalist/sosyalist aydınlar Akif'i dini bir terminoloji kullandığı için çağdışı ilan ederken İstiklal Marşı'nın dahi değiştirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. İslam'a mesafeli ve hatta karşıt bir duruş sergileyen bu aydınların eleştiri merkezinde Akif'in İnkılaplara destek olmadığı, benimsemediği, düşüncesinde Türklüğün olmadığı İslam'ın ağırlıklı olarak yer aldığı ümmetçi eleştirisi yer bulmuştur.

Mehmet Akif'e yönelik eleştirilerin ikincisi geleneksel İslamcılık çizgisinden farklılaşarak Mısır, İran, Pakistan gibi sömürge ortamında neşet ederek İslamcılığı geliştiren kozmopolit İslamcılar tarafından ortaya konmuştur. Kozmopolit İslamcı grup Necip Fazıl'dan Kadir Mısıroğlu'na Ahmed Davudoğlu'ndan Rasim Özdenören'e kadar çeşitli ve geniş bir yelpazede görünürlük kazanır. İki grubun eleştiri noktası da kimlik merkezlidir ve Akif'in millet ve Türk kimliğine olan

tutumu bu grupların eleştirilerinde mutabakat sağladıkları ana temadır. Diğer bir eleştiri alanı da Akif'in İslam hakkındaki geleneksel İslam karşısında rasyonalist, modern bir İslam düşüncesini savunmasıdır. Bu ortak temalar birbirine zıt eleştirilere konu olması bakımından bizim dikkatimizi çekmiş ve çalışma konumuzu oluşturmuştur. Kozmopolit İslamcılarının eleştirilerinin temelinde tarih görüşü ve yazımında Akif ile çatışan bir yaklaşımın bulunması söz konusudur. Daha somut olarak ifade edecek olursak Türk kimliği merkezli “milli tarih” karşıtlığı XX. Yüzyılın ortalarından itibaren İslamcılarının eleştirilerinin sebebini teşkil etmektedir. Türk tarihi eksenli tartışmada Türk kimliği karşıtı aydınların bilişsel arka planları ve tartışmalara yüklenen anlamın çözümlemesi bu bildirinin amaçlarındandır.

Türk Kimliği Karşıtı Aydınlar Üzerine Bir Çözümleme

Akif'e eleştiri konusunu ele alırken mantıksal tutarlığın sağlanması ve bilimsel bir zemine oturabilmek için Türk kimliği ve Türk sosyolojisinde Gökalp'ten beri önemini kaybetmeyen kompleks bir yapının parçası olarak “aydın sorunu”na değinmek gerekmektedir. Bir bildiri sınırını aşmamak için konuyu çok kabaca ele almak ve konumuzun anlaşılmasını sağlayacak bilişsel çerçevenin çizilmesi yeterli görülmektedir. Davranış kodları, eylem biçimleri, bazı olay ve olgular karşısındaki tutumlarıyla standart bir davranış örüntüsüne sahip araştırma nesnesini oluşturan bu aydın grubunun adlandırılmasında bilimsel kavramlaştırma adına azami hassasiyet gösterilmiştir. Bu sebeple belirli ideolojik gruplara mensup aydınlardan ziyade farklı ideolojik gruplara mensup ama ortak bir davranış ve düşünüşün tezahürü ile belirginlik kazanan bir zihniyet yapısı ele alınmıştır.

Bu zihniyeti ifade etmek için de “Anti-Türk elit” kavramı bilinçli bir tercih olarak kullanılmıştır (Anti-Türk elit veya aydınlar konusunda somut örnekler üzerinden geliştirilen bir analiz için bkz: Vurucu, 2011). Bu kavramla kastedilen ne tek başına Marksist, liberal, sağcı, ulusalcı ne de İslamcıdır. Bireyler en sağlam ve somut eleştiri nesnesidir. Ve bu

bireylerin sahip olduğu biliş evreni farklı ideolojilere sahip olsalar da aynı uyarana yani sembollere, değerlere karşı gösterdikleri tepkilerdeki benzerlik/aynılık dikkat çekicidir. Mesela, Atatürk, Mehmet Akif, Cumhuriyet, İslam ve bütün bunları kapsayan Türk kimliği bu sembol ve değerlerin başında gelir. Aşağıda görüleceği gibi Akif'i birbirine zıt konumladırmlar ve bunun üzerine geliştirilen eleştiri/saldırı bu biliş dünyasındaki ortaklığın bir tezahürüdür.

Akif'e yönelik eleştirilerin merkezinde yer alan aydın gruplarının bir takım ortak zihinsel formlara sahip oldukları görölmektedir. Sol Kemalist aydınlar, evrensel nitelikli gördükleri bir dizi kavramla öteki bilinçler üzerinde tahakküm kurmayı, stratejik bir düşünme biçimi haline getirmişlerdir. Böylece evrensel görünümlü kavramlarla evrensel düşünceye eklememesi ve meşruiyet sağlanması hedeflenmektedir. Bu evrensellik söyleminin yarattığı bilişsel hegemonya ve otoriterlik, seçkinlerin Türk devleti ve kimliğine yönelik karşıtlıklarını daha rahat bir psikolojik ve siyasal şekilde ifadesinde “normallik” imkanı sunmaktadır. Kozmopolit İslamcı aydınlar da bir başka evrensellik-kozmpolitlik retoriği olan “ümme” kavramı ile benzer bir bilişsel işleyiş ortaya koymaktadır.

Türk toplumunda aydın sınıfını sosyolojik ve tarihsel bir yaklaşımla ele alan geniş bir çalışmanın sahibi olan Orhan Türkdoğan (2004: 56-61), yönetimi elinde bulunduran ve “yerlilik” kimliği bulunmayan bir “yaratıcı azınlık” sınıfının, halkı ile bütünleşmediği önermesini öne sürer. Ayrıca, toplumun lokomotif konumunda bulunan bu kozmopolit tabakanın, ileriye dönük tüm kültürel değişme ve modernleşme sürecini, halkının ihtiyaçlarına göre değil de, kendi atıf sistemlerine uygun olarak yönlendirmiş olduklarını belirtir. Türkdoğan'ın önemli varsayımlarından biri de, toplumda stratejik konumu bulunan merkezî yönetim sisteminin, halkını dışlaması, kendi içinde bir kast yapısı oluşturmak suretiyle çevreden kendini soyutlamış olmasıdır. Böylece, Türk toplum sistemini, bir yanda halkı ile bütünleşmeyen, kendini

halkından sürekli izole etmiş bir yönetici azınlık, öte yandan aydınına ters düşmüş büyük bir çoğunluk olmak üzere ikili bir yapı oluşturmuştur. Bütün bunlara bağlı olarak söz konusu bu yaratıcı azınlık zümresini temsil eden kozmopolit seçkinler tabakası, İmparatorluk süresince tarihsel rollerini dengeli, plânlı ve yönlendirici bir tarzda kullanmasını becermişlerdir.

Sorun, tartışmanın nesnesini oluşturan tarihi olayların bizatihi kendisinden değil, bu olayları ele alan zihinlerin konuya yaklaşımı, dili, kavramlar seti ve sonuçları açısından bir aydın sorunudur. Bu aydınların bilişsel yapılarının arka planında belirleyici olan ise Türk kimliğiyle olan sorun yer almaktadır. Türkiye’de Türk kimliği ile sorunlu bir aydın zümrenin varlığı tek etkenle değil çoklu etkenlerle açıklanabilir. Bunların başında kültürel uyumsuzluk, siyasi-ideolojik düşünce kalıpları, uluslararası etkenler ve psikolojik etkenler olarak belirleyebiliriz. Toplumun ana edimcisi olarak bireyin bilişsel dünyasının sınırları gündelik yaşamda kazanılan deneyim ile anlam çerçevesi çizilen dil ve bu anlam dünyasına bir geçmiş/kök kazandıran tarih tarafından belirlenir. Geleneğin ana hareket ettiricisi olan dil ana özgüllüğü dolayısıyla tarihle iç içe geçmiştir. Dil sosyal ve kültürel kurumların varlığının tecessümünde ve sürekliliğinde başat rol oynar. Bununla birlikte bireyin davranış örüntülerinin ve bilişsel yapısının işleminde, yön kazanmasında, tanziminde tarihin verdiği kodlar etkin olarak bilinçleri biçimlendirir (Vurucu, 2011: 107).

Tarih alanı bu aydınların kendilerini ifade etmelerinde ve kimliklerinin inşasında en önemli araç mesabesinde görülebilir. Tarihin, birey ve toplumun yaşamındaki belirleyici etkisine bağlı olarak araçsallaştırılması oranı ve önem derecesi artmaktadır. Çünkü tarih, bugünden geçmişe bir bakış, yorumdur. İçinde yer alınan siyasi, kültürel ekonomik pozisyonun gereğince nasıl okunması gerekiyorsa öyle okunur. Türk kimliğini olumsuzlayan bir yaklaşım, doğal olarak Türk tarihinde hep olumsuz olayların öne çıkarılmasını sağlayacaktır. Tarihin hedef

alınarak sürekli simgeler dünyasının olumsuzlanması, bilinçleri bütünden ayırmaya yönelik bir işlev görecektir. Öznenin varoluş şartlarının ortadan kaldırılması veya işlevsizleştirilmesi bu noktada amaçlanır. Fakat göz ardı edilen bir husus vardır. Bu öznelerde tarihin hedef alınan unsurlarının bilinçlerde işlevsel olması gerekir (Vurucu, 2011: 112).

Aydınlar, başta siyasi olmak üzere bir takım kimlik çizgilerini ve ideolojik konumlarını tanımlayabilmek, anlayabilmek ve bir etkinlik sahası açabilmek için tarihi tedavüle sokmaktadırlar. Bağlamından koparılan tarihi olayları, kendi bilişsel evrenlerinde anlamlandırılabilmesi için simgeselleştirilerek zihinsel bir kodlamaya maruz kalmaktadır. Örneğin, “Ermeni soykırımı” gibi tarihsel nitelikli iddialar, Türk kimliğinin olumsuzlanması sürecinde, tarihin mistik içerikte araçsallaştırılmasına kaynaklık etmektedir.

Mehmet Akif’e Yönelik Erken Dönem Eleştiriler

Akif’i eleştirenlerin birbirinden farklı ideolojik yelpazede yer alması dikkat çekici bir özelliktir. Akif’in hem I. Dünya Savaşı’ndaki hem de İstiklal Harbi karşısındaki konumu ve hizmetleri tartışılmayacak kadar açıktır. Atatürk’ün daveti üzerine Milli Mücadele’ye katılmıştır. Dini referanslara güçlü bağlılığı olan Anadolu halkını Milli Mücadele’ye davet eden hutbeler vermiş, sohbetlerde bulunmuş, TBMM tarafından da desteklenen dergisi aracılığıyla yazıları ve şiirleri ile varoluş mücadelesine katkıda bulunmuştur.

Akif, milli marş olarak kabul edilen İstiklal Marşı’nı yazdıktan sonra ilk eleştirisini erken bir dönemde Şark Cephesi kumandanı Kazım Karabekir’den almıştır. Karabekir, Milli Mücadele daha nihayete ermeden, ideolojik bir nitelik taşımayan eleştirisinde üzerinde durduğu konu İstiklal Marşı’nın marş niteliği, heyecan yaratıcılığı ve tekniğidir. Eleştiri, Akif’in şahsını hedef almayan, bir rakibin eleştirilmesi olarak makul düzeyde yer aldığı görülmektedir. Heyet-i Vekile reisi Rauf Orbay’a yazdığı mektupta bu eleştirileri şöyle dile getirir:

“Akif Bey'in şiiri pek yüksek ve muhteremdir. Ancak milletin vicdanından çıkacak bir feryad değil, muhterem şairin halka hitabesidir. Arkadaş hitabıyla söylenen satırları millete başka biri hitap ediyor ki, halk bunu okurken şahsiyetini küçültecektir. 'Kim bilir belki yarın' hitabı, millete dışinizi sıkın nasihatinden başka bir şey olmadığı gibi, istiklalimize muvaffak olduktan sonra da manasız kalacaktır. Düşmanlarımız, Türkler kabiliyetsizdir, medeniyet kabul etmez diye iddia ederken, milletimizi 'evet, medeniyet canavardır' diye bağıştırmak doğru mudur? Hilale ve Cenab-ı Hakk'a münacat kısımları ilahiye yakışır, marşta maneviyatı kırar. Bütün bunlar şiir ve nutka girer fakat milletin İstiklal Marşı için muvafık olamaz sanırım. Hüda, cüda gibi kafiye hatırı sözleri halk söylemez (Kara, 2021: 148-151; Meydan, 2015: 164)”.

Karabekir eleştirisinde, marşın güftesi, bestesi, marşın seçilme yöntemi ve sürecini de eleştirilerine dahil eder.

Mehmet Akif'e Yönelik Kemalist-Sol/Sosyalist Eleştiriler

Kemalistler, Cumhuriyet'in ilanı sonrasında Türk İnkılaplarını desteklemediği, İslami bir dünya görüşüne sahip olduğu ve şapka giymemek için Mısır'a gittiği gibi iddialar ile Akif'i eleştirmişlerdir. Bu sebeple Günaydın'ın aktardığına göre,

“Duydukları kızgınlıkla onu karalamaya, yok saymaya varan yorumlar ortaya koymuşlardır. Yeni Adam dergisinin Âkif'in ölümünün hemen ardından düzenlediği ankete katılan yazar ve şairlerin ekserisi, Âkif'i inkâr etmek hususunda birbirleriyle yarışır gibidirler. Bu ankete katılanlar genellikle Âkif'i Türk inkılabına karşı, inkılaplara destek vermemek için ülkeden kaçmış, halkla bütünleşememiş, yalnızca İslam'ın ilkelerini 'va'z etmiş' bir insan olarak değerlendirmişlerdir.” Olumsuz değerlendirmelerin en ateşli sahibi Şükûfe Nihal'dir. Ş. Nihal'e göre Âkif'in Türk inkılabına tek bir hizmeti bile yoktur. Ona göre Âkif, inkılabın eserlerini beğenmeyerek bu toprakları bırakıp gitmiş, “hurafelere takılmış bir adam”dır. Âkif'in bütün endişesinin “İttihad-ı İslam” olduğundan yakınan Nihal, onu “milliyetçilikle ilgisi olmayan”, “vicdan mefhumunu inkâr eden”, “on dört asır evvelki ihtiyaçların yarattığı rejimlerden bahseden skolastik bir kafa”, “insani varlığa kıymet verdiği yok.” şeklindeki yargıyla değerlendirmiştir (Günaydın, 2017: 48). *

* Günaydın'a göre, ankete cevap verenler arasında Akif hakkında en insafli değerlendirme Nihal Atsız'a aittir. Atsız, Âkif'in Türk edebiyatına teknik bakımdan da hizmeti olduğunu, aruzun Türk diliyle kaynaşan mükemmel örneklerini verdiğini, Türk inkılabına hizmetinin dokunduğunu, o günkü gençliğin Âkif'i kendisinden saydığını söylemiştir. Âkif'in Mısır'a gidişini de değerlendiren Atsız, “Memleketten uzaklaşmış olmasını pek yüksek seciyeli olmasıyla izah” edebileceğini belirterek bu hususu ‘tarafdar olmadığı şeyleri kabul eder gibi görünmek küçüklüğüne düşmediği’ şeklinde yorumlamıştır. Ona göre Âkif'in bu tavrı “namuslu ve merdane bir harekettir”. Anketin, Âkif'in insani taraflarının olup olmadığına dair sorusunu ise “Hırsız ve dalkavuk olmayışını kâfi bulmuyor musunuz?” diye karşılamıştır.

Atatürk sonrası Kemalist kimliği ve öz-Türkçecilik düşünceleri ile öne çıkan Nurullah Ataç, Akif'i şiirlerindeki İslami kimliği sebebiyle eleştirir ve hatta tahkir eder. “Âkif'in, bir insan olarak kıymeti ne olursa olsun, bir şair sayılması hayli zor işlerdendir. Hele onda fikir aramak, fikre hüremetsizlik olur. Din şairi, din filozofu değil, mahalle kahvesi hatibi. Hani: “Tesettür kalktı, ortadan bet bereket de kalktı” sözü yok mu, Akif mütemadiyen onu tekrar edip duruyor. Medreseleri ıslah edelim, mektepleri ıslah edelim, namazımızı kılıp orucumuzu tutalım, ıslah edelim, ibadet edelim. Bütün Âkif'i okuyun başka bir şey bulamazsınız. Hayır, buna “réaction”, hatta düpedüz “irtica” fikriyatı, ideolojisi demek bile fazladır.” (Ataç, 1937a). Başka bir yazısında da “İstiklal Marşı'nda bizim bugünkü ideallerimize uyacak, onlara hiç olmazsa bir telmih sayılacak hiçbir şey yoktur. ‘Lâ kavmiyete fi'l-İslam’ düşüncesi ile yazıldığı için Türk'ten Türkiye'den bahsedemez. İçinde ezan vardır, minare vardır, millet yoktur. Doğrusu bir marş değil, bir ilahî, bir tazarru'dur” (Ataç, 1937b).

Sertel de Akif'i Türklük, milliyetçilik karşıtı ve şapka giymemek için kaçan bir ümmetçi olarak tahayyül eder:

“Âkif'in milliyetçiliği “ümmet, milliyetçiliğidir. Âkif'in milliyetçiliğinde kan ve ırk davası yoktur” diyen Sertel, Akif'i “Türkiye'de milliyetçilik cereyanları, inkılâp hareketleri haşladığı zaman muhalefete geçmiş, Ziya Gökalp'in Türkçülük cereyanı ile, Türk ocakları ile mücadele etmiş, nihayet Türk inkılâbı Türkiye'yi tamamen muasır bir medeniyet haline getirdiği zaman, şapka giymemek için Türk vatanını bırakıp, müslüman vatanına kaçmıştır” (Sertel, 1940: 7-9).

Akif eleştirisinin kimi zaman Türk milletini ve kimliğini tarihleri üzerinden mahkûm etmek amacıyla ortaya çıktığı görülmektedir. Bir örnek olması açısından sosyalist ve liberal sol gibi ideolojik yapıların içine yerleştirilen Halil Berktaş örneği üzerinden ele alınabilir. Berktaş, yazdığı bir dizi makalede Akif'i Türk kimliği ve Türk milliyetçiliğini eleştiri için araçsallaştırmıştır. Bu eleştirinin hareket noktası ise dikkat çekicidir. Bazı ithamları eleştiriye aşarak saldırı niteliği taşır. Yazar, Akif'in 1915'teki “Döktü karnındaki esrarı hayasızcasına” mısraından

hareketle, bilimsel düşünce ile bağdaştırılamayacak genellemelere başvurarak Ermeni soykırımını savunan bir Akif kurgusunu inşa etmeye yönelir. Akif'in Batı medeniyetinden “kahbe”, “tek dişi kalmış canavar” şeklinde bahsetmesini onun mensup bulunduğu “medeniyetin” de aynı kötü niteliklere sahip olduğunu “Ermeniler kesilirken” sessiz kaldığı iddiasıyla temellendirmeye çalışır. Metne içeriden değil de dışarıdan -bir Avrupalı- bakış açısı hakimdir. Akif'e ithamı şu sözlerle kendini gösterir:

“ 21. yüzyılın başında, kimmiş acaba başımıza belâ olan “yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi”? Üstad, sizin zamanınızda da yok muydu böyleleri? Sırtlanlar sırf bize saldıran emperyalistlerden mi ibaretti? İki yüzü ve iki cephesi yok muydu 1915'in? Çanakkale'de çarpışılırken Anadolu'nun diğer bölgelerinde, içlerinde, doğusu ve güneydoğusunda neler oluyordu? Nâzım bütün bir zaman dilimini “Ermeniler kesilirken” diye belirlemiş. Siz hiç duymadınız, görmediniz mi? Veya gördünüz de görmezlikten geldiniz, belki Türklerin emperyalizm karşısındaki mağduriyetine mi verdiniz? Ya da, din faktörü içten içe devreye girdi de, alt tarafı Hıristiyanları temizliyorlar diye Müslümanları mazur mu gördünüz? Tehciri ve katliamları da “son ehl-i salibin savleti”nin kırılmasına; “İslâmı kuşatmış, boğuyorken hüsrân” Çolak İsmail ve benzerlerinin “o demir çenberi” göğüslerinde kırıp parçalamalarına mı verdiniz?” (Berktaş, 2009b).

Ona göre Akif, soykırımcı, katil, “kahbe”, “tek dişi kalmış canavar” diye suçlanan Avrupa'dan farkı olmayan, mağdur rolü yapan ama aslında suçlu bir millet olan Türkler karşısında sessizdir. Türkler, Ermeni iddialarını sahiplenen aydınlar tarafından suçlanırken Mehmet Akif araçsallaştırılır. Dikkat çekici olan Berktaş'ın Avrupalı işgalcilere, Türklere yönelik etnik temizliğe herhangi bir eleştirisinin olmamasıdır. Akif üzerinden Türk kimliği, medeniyeti, tarihi suçlanır.

Berktaş, Akif'in sonraki yıllarda muazzam bir ikileme yüz yüze geldiğini söyler. Bu modernist Türk milliyetçiliğidir. Kendi tanımı üzerinden de yani “hem modernist, hem milliyetçi” olmasını bir çelişki olarak görür. Çünkü hem “muasır medeniyet seviyesi”ne ulaşmak hatta kabul edilmek istiyor diğer yandan da “medeniyet denilen kahbe”ye veya “medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar”a ağzına geleni söyleme özgürlüğünü de zinhar elinden bırakmıyor. Berktaş, Akif'in bir Türk milliyetçisi olduğu kabulünden hareket ediyor ve hem medeniyeti

kötülerken hem de onun gibi olmaya çalıştığını iddia ediyor. Bunu da Türk milliyetçiliğinin ikilemi olarak görüyor. Sonuçta “şizoid bir toplumun” ortaya çıktığından hareketle bu çifte kişiliğin sadece “dış dünya” karşısındaki tavırlarla sınırlı bulunmadığını her türlü kültürel değere uzandığı iddiasında bulunur. Çünkü Türkler, Tanzimat’tan beri batıyı hem düşman bilir hem de onların reform talepleri yerine getirmeye çalışır. Bu durumu “İki Yüz Yıllık İkiyüzlülük” şeklinde tanımlayarak tahkir edici yargılara başvurmada zirve yapar: “Şark kurnazlığının özel bir türü diye de bakabileceğimiz bu Osmanlı ikiyüzlülüğü, İttihatçılardan itibaren ve sonra Kemalistlerle birlikte Türk milliyetçiliğine de geçti.” Yazısını sona erdirirken Türklüğü, bir arkadaşının sözlerine atfen, aşağılayarak yapar (Berktaş, 2009a).[†]

Yazar Osmanlı-Türk kimliği karşılığında kendini konumlandığı radikal ideolojik dünyasında nefret suçu işlemekte tereddüt etmez. Bir bakıma Türk devleti ve milletine olan saplantısını Akif üzerinden genelleştirme yoluna girer. Ona göre, şayet Akif bugün yaşasaydı (a) Aradan geçen zamanda o da büyümüş, olgunlaşmış olacağından, ister Ermeni, ister Kürt, ulus-devletin bütün ezip yok ettiklerine sahip mi çıkardı? (b) İslâm ortak paydası üzerinden Kürtleri daha fazla korur, Ermenileri ise görmezden gelmeye devam mı ederdi? (c) Müslümanlığını tamamen milliyetçiliğe tâbi kıldığından, muhalif değil muktedirler arasında yer alır, ulusalcılığın “ideal aydın hoca”sı mı olurdu?” Diye soruyor ve Akif’i Gülen ile aynı kefeye koyabiliyor (Berktaş, 2009b). İstiklal Marşı yazarı Akif’in Türk devletinin ve kimliğinin oluşumundaki işlevinin farkında olan Berktaş, Akif’i itibarsızlaştırma stratejisiyle Türk tarihini ve kimliğini de itibarsızlaştırma yoluna sapar.

[†] “Beyaz Türk tipi yaşıyor Türkiye’de: “Hem liberal, hem Atatürkçü; hem Batılı, hem Batı ve hattâ evrensellik düşmanı; hem bizi dünyaya tanıtan Türklerle gurur duyar, hem Orhan Pamuk’a lânet yağdırır; ‘frak giyeriz, baloya gideriz, cazın iyisini dinleriz, Petrus şarabı içeriz ve Kürtleri sinkaf ederiz’ kafasındadır”.

Mehmet Akif'e Yönelik İslamcı-Muhafazakâr Eleştirisi

Siyasal İslamcıların Akif'e yönelik eleştirilerinin bir değil birkaç sebebi vardır. Bunlar, II. Abdülhamid'e eleştirileri, İttihatçılığı, İstiklal Harbi'ne katılması ve milliyetçi eylemleri, öze dönüş eksenli İslami yaklaşımı ve Türk kimliğine göndermede bulunduğu şiir ve yazılarıdır. İlk İslamcılardaki ve bugünkü kozmopolit İslamcıların II. Abdülhamid karşısındaki konumlanışı bugünkü ideolojik-politik yargılarla yürütülür. Bu noktada önümüze farklı ideolojik tarihyazımı ve felsefesi çıkmaktadır. II.Meşrutiyet dönemi İslamcılarını Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde varlık göstermiş ve politik eylemlerde bulunmuşlardır. Osmanlı İslamcılarının tarih tartışmalarının konusunu, Osmanlı tarihinde Türk kimliğinin rolü, İslam tarihi ile olan ilişkisi, yeniden İslamlaşma, istibdat yani II. Abdülhamid'in devrilmesi ve demokratik merkezli bir rejimin kurulması vardır. Cumhuriyet döneminde ise tarihin ve tarihyazımının konusu değişmiş, Osmanlı savunusu karşısında Cumhuriyet ve ulus-devlet karşıtlığı taayyün etmiştir. Politik duruşun yerini ise demokratik düşüncenin terk edilerek bir siyasal İslam devletinin kurulması almıştır. Bu cihetle, bütün kurucu bileşenleriyle birlikte Cumhuriyet düşmanlaşırken anakronik bir II. Abdülhamid tasavvuru üzerinden Osmanlı tarihi inşa edilmeye başlanmıştır. Kiras'a göre bugün İslamcılık artık,

“Osmanlı döneminde tanımlanan fikir akımını değil; toplumdaki geleneksel-muhafazakâr tepkileri ifade eden bir adlandırmaya dönüşmüştür. Popüler İslamcılık olarak adlandırılabilir olan bugünkü akımın içinde merkezin tahakkümüne çevrenin isyanı da var ve bu sınıfsal boyutuyla sosyolojik bir hareket. 1960'lardan sonra yaşanan büyük iç göç ve kentleşmeyle birlikte “sosyolojik İslamcılık” giderek güçlendi. Bu süreçte fikriyat temelinde de keskin farklılıklar oluştu. Meşrutiyet dönemi İslamcılarının “öze dönüş”ten anladıkları şey bugünkü İslamcılık anlayışının en hafif tabirle “itikadî sapma” olarak gördüğü bir yaklaşım. Keza istibdada itiraza dayandığı için Sultan Hamid idaresinin en keskin muhalifi olarak görülen İslamcılıktan Hamid'i bütün olumlu hasletlerimizin ve hatta İslam'ın sembolü olarak gören bir başka İslamcılık anlayışına terfi etmiş bulunuyoruz” (Kiras, 2016).

İsmail Kara, II. Abdülhamid dönemi ve sonrasındaki İslamcılık politikalarının niteliği konusunda kayda değer tespitlerde bulunur. Kara'ya göre,

“İttihad-ı İslâmî bir devlet politikası haline II. Abdülhamid'in getirdiğine şüphe yok. Fakat bir İslamcılık fikriyatı ancak II. Abdülhamid tahttan uzaklaştırıldıktan sonra yapılabilmektedir. İzlendi İttihad-ı İslâm politikası dışta tutularak II. Abdülhamid dönemi gözden geçirildiği zaman, orduda ve özellikle eğitim alanında Batılı tarzda en büyük ve yaygın modernizasyonun, Batılılaşmanın bu devirde yürütüldüğü de görülür (Kara, 1987: 1409). Üstelik, İslamcı olarak bilinen hemen bütün aydınlar II. Abdülhamid devrinde fikirlerini açıklama imkânı bulamamışlar, kendileri muhalif bir grup oluşturmuş veya muhalif bir gruba katılmışlardır. Dolayısıyla bu dönemde, Abdülhamid'e muhalefet dışında İslamcılar arasında fikrî bir birikim sağlanamamıştır. Nitekim II. Meşrutiyet'ten sonra İslamcılar tarafından çıkarılan dergilerde II. Abdülhamid'in ve istibdadın aleyhinde ve ordu ile İttihat ve Terakki'nin lehinde ifadeler yer almıştır (Kara, 1987: 1409).”

Kara'ya göre, “II. Meşrutiyet'ten sonra durum tamamen tersine bir hal aldı: Bu dönemde İslamcılar fikirlerini serbestçe tartışma, açıklama, yayma imkânı buldular ama ittihad-ı İslâm düşüncesinin oturduğu zemin, yani Müslüman unsurların birliği zemini de ortadan kalktı” (1987: 1409-1410). Fikri tartışmanın yoğunlaştığı ama 1. Dünya Savaşı sonrası Müslüman unsurların birliğinin zeminin de ortadan kalktığı bir sosyolojik gerçeklikte Akif'in ve arkadaşlarının Anadolu-Türk merkezli olan, milliyetçilik kavramı telaffuz edilmese de, fiiliyatta milliyetçi harekete evrilmiş olduğu görülüyor. Bu sebeple de bugün İslamcı olarak tanımlanan aydınların nasıl olup da dönemin İslamcı ve ulemasının II. Abdülhamid gibi bir halifeye ve İslam Birliğini savunan sultana muhalefet yapmış olduğunu anlamakta zorlanırken, bir takım tarihi gerçekleri görmezden gelme ve saptırma gibi spekülâtif nitelikli bir yolu tercih edebilmektedir. Bu da komplo teorilerine bol malzeme çıkarmaktadır. Örneğin, Muhafazakar-İslamcı bir akademisyen Akif'in ölümünün 80. Yılında düzenlenen bir kongrede Akif'i ve dönemin İslamcılarını emperyalist Batının oyuncağı gören, genellemeci hükümler, suçlamalar, bilimsel ve mantıksal tutarlılıktan yoksun komplovari açıklamalar getirebilmektedir. Yazara göre,

“Tanzimat sonrası düşünüldüğünde Türk Milletinin en talihsiz tarafı, okumuş kesimin bir tür ‘devşirme’ olarak Hristiyan Medeniyetine kaptırılmasıdır. Bu dönüşüm, Islahat, Meşrutiyetler dönemlerinde de devam etmiştir. Yeni Osmanlılar, Jön Türklerin, genelde devşirme halinde Batı Medeniyetinin etki alanına savrulmaları, Türk Milletini yerli aydın, yerli sanatkârdan mahrum hale getirmiştir. Savrulma sonucu olarak, aydın olmanın ön şartı; kendi devleti, kendi kültürü, kendi medeniyet değerleri ile savaşmak, onları üstün bulduğu Hristiyan Medeniyeti doğrultusunda dönüştürmek çabası devreye girmiştir (2017: 160).”

Bu genellemeci ve içeriği doldurulamayan temelsiz varsayımlardan sonra söz konusu aktörler ve yabancı işbirlikçilerinin halife sultanlara karşı darbeler yapmaya başladığı iddia edilir. Sultana darbe yapılacağında onun düşmanları yani, “İngiliz sefaretî”, “mason locası” gibi temsilcileri ile “Batı Medeniyeti”, savaşta işbirliği yapılacak unsurlardır.

“Artık devrilmesi gereken devlet başkanları için onları şeytanlaştırmaya, ötekileştirilerek devrilmelerini meşrulaştırmaya dönük propaganda çarkı, el birliğiyle çevrilmeye başlanmıştır. Devletin başına geçen Abdülaziz, Abdülhamit, Menderes, Özal, Tayyip Erdoğan olmasının şahıs olarak bir önemi yoktur. Emperyalist güçler açısından hedef; şahıslar üstünden, karşı kültür ve medeniyet değerlerinin, dolayısıyla onların temsil yeri durumundaki siyasi gücün yok edilmesidir. Bu durumda aydın zümre, o genel çark içinde, iç maşa olmaktan öteye geçememiştir (2017: 160).”

Yazara göre, “genel, yıpratıcı, ötekileştirici propaganda çarkı” bilhassa II. Abdülhamit devrinde, öyle bir yürütülmüştür ki, “değerler donanımı, dini metanetine rağmen sağlam duruş göstermesi gerekenleri de” etkisi altına almıştır. Akis takdirde, “İttihad-ı İslam, İslam ümmetinin dayanışması gibi hassasiyetleri olan kesimlerin, bu atmosfer içinde dayanışma yerine birbiri ile çatışması”, nasıl izah edilecektir? Arabacı’ya göre, Elmalılı Ahmet Hamdi, Babanzade Ahmet Naim, Bediüzzaman Said-i Nursi, Mehmed Akif gibi “İslam Medeniyetini benimseme konusunda tereddüdü olmayanların da II. Abdülhamit karşıtı cephede yer almaları üzerinde durulması gereken bir konudur” (2017: 160). Bu ekseninde, yazarın Akif’in bu karşıtlığını açıklama formülü ise, Akif’i “eğitim dönemi, mevcut atmosferle birlikte dost çevresinin” de etkilemiş olmasıdır. Ayrıca Âkif, İttihat ve Terakki çevresi, daha genel anlamda

Abdülhamit karşıtı, meşrutiyet taraftarları ile irtibat halindedir (Arabacı, 2017: 163-167). Âkif'in, kendisine “Millî Şair” unvanı verildiği Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında bizzat Teşkilat-ı Mahsusa için büyük bir özveri ile çalışmış, Necid çölünde aylarca vatanı için kavrulmuş olmasına rağmen yine de Osmanlı Devleti parçalanmıştır. Yazar, elde kalan son vatan parçası olarak Anadolu da işgal edilince Âkif'in, Mustafa Kemal'in daveti üzerine Anadolu'ya geçişini sorgular. Akif,

“Millî Mücadele'nin manevi cephesini güçlendirmeye gayret etti. Siyasetçi ve asker olarak, Enver Paşa, Mustafa Kemal ile vatan için dayanışma içine giren; şair, yazar olarak başkalarının göze alamadığı fedakârlıkları gözünü kırpmadan gösteren Âkif, benzeri bir irtibatı Abdülhamit döneminde niçin gösteremedi? Abdülhamit'i, bir yandan Jön Türkler, diğer taraftan işbirliği içinde oldukları Ermeni, Bulgar, Sırp çeteleri, Siyonist örgütler, İngiltere, Almanya gibi dış güçler hep birden çökertmek istemişlerdi” (Arabacı, 2017: 176).

Yazar, Akif'in Abdülhamid'e olan tavrını anlayamamaktadır çünkü, Sultan Abdülhamid devrildikten sonra ona muhalif pek çok isim nedamet getirmiş ve muhalefetlerinin yanlış olduğunu yazmıştır; oysa Akif, Sultan Abdülhamid'i asla affetmedi. Merhameti ile bilinen Akif, Tevfik Fikret ile giriştiği tartışmaları içeren şiirlerin önemli bir kısmını Fikret'in ölümünden sonra kitaplarından çıkarsa da Sultan Abdülhamid aleyhinde yazdığı tek bir satırı silmedi (Çelik, 2020). Bu sebeple İslamcılar II. Abdülhamid'i affetmeyen Akif'in bu davranışını dış güçler, masonlar, Siyonistler, işbirlikçiler, devşirmeler gibi kavramlarla açıklama yolunu tercih ederler. Bu düşünme tarzı da Osmanlı İslamcılığı ile günümüz İslamcılarının tarih, devlet, toplum, kültür, İslam algılarının ne kadar farklı olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca, daha önemlisi de Akif gibi Osmanlı İslamcılarının düşünce ve zihin dünyalarının esnekliğine, değişime açık ve demokratik yapısına rağmen bugün sert, kapalı, anti-demokrat bir kimliğe bürünmüş olması gözlenebilmektedir.

Cumhuriyet dönemi İslamcıları içerisinde, Akif hakkında en sert eleştiri ve kimi zaman aşağılamaya varan saldırıları ile öne çıkan Necip Fazıl'dır. Çeşitli zamanlarda yazılan metinlerinde Necip Fazıl, onu sanatkâr olarak da, kendi söyleyişiyle dava ve düşünce adamı olarak üstün

nitelikler taşıyan biri olarak görmez. Necip Fazıl'ın ölçüsüyle Mehmet Âkif, gerçek bir şair olmadığı gibi, özgün düşünceler üretmiş biri de değildir. Necip Fazıl'a göre birtakım manzum hikâyeler yazan Mehmet Âkif, Muhammet Abduh'un ve Cemalettin Afgani'nin düşüncelerini tekrarlamaktan başka bir şey yapmamıştır. Kendine ait dünya görüşünden mahrum biridir (Gariper-Küçükcoşkun, 2016: 89). Necip Fazıl, Mehmet Âkif'in bütün samimiyetine, hakikiliğine, tezatsızlığına rağmen küçük bir sanatkâr olmaktan öteye geçemediği iddia eder. Onun, 1946 yılında yayımlanan "Edebiyat Mahkemesi" serisinde

"Akif şair değildir. Bunu evvelâ kendisi söylüyor, sonra da eserleri... Bir takım manzum nesirler yazmış, tasvirler yapmış, hikâyeler anlatmış, vaazlar vermiştir. Şiir gibi görünen mısraları ise tercüme veya farkında olmadan başkasının sözlerini tekrarlamadır. O da Fikret gibi (atletik) seciyelerin (şizofreni)ye müsait yapısı icabı, asla fülüyata intikal edemiyerek nihayet 'iki damla göz yaşı'nda karar kılar" (Üçyıldız, "Edebiyat Mahkemesi: Mehmet Akif", Büyük Doğu, sayı: 27-28, 3 Mayıs 1946-10 Mayıs 1946, Aktaran Gariper-Küçükcoşkun, 2016:85).

görüşlerini dillendirir. Değerlendirmede görüldüğü üzere Mehmet Âkif'in şair olmadığı yargısına varılır. Yazdığı metinler "manzum nesir" olarak nitelendirilir. Necip Fazıl, Akif'i delilleri ortaya konmadan kalan "Şiir gibi görünen mısraları ise tercüme veya farkında olmadan başkasının sözlerini tekrarlamadır" yargısı açıkça Akif'e yönelik bir intihal suçlamasıdır (Gariper-Küçükcoşkun, 2016: 85). Edebiyat Mahkemesi'nde Mehmet Akif hakkında çıkan sonuç onun "Doğru yolun kifayetsiz mütefekiri", "küçük şairi" olduğudur. Mehmet Âkif'in bütün kalem faaliyeti Necip Fazıl tarafından bir çırpıda neredeyse hiçe indirilir (Gariper-Küçükcoşkun, 2016: 88). Mehmet Âkif'in Çanakkale'de savaşımları Bedir'de savaşımlara benzetmesi karşısında "Bu nükteyi anlayamayan ve Çanakkale şehitlerini Bedr kadrosuyla bir tutan, İslâm şairi farzettikleri zata acımak lâzımdır" cümlesi, eleştirinin sınırlarını aşarak Mehmet Âkif'i aşağılayıcı anlam taşır (Gariper-Küçükcoşkun, 2016: 92).

İslamcı camianın Atatürk ve Cumhuriyet karşıtlığıyla tanınmış popüler tarihçisi Kadir Mısıroğlu da Akif'in Sultan Abdülhamid muhalefeti, Afgani-Abduh çizgisinde olduğunu düşündüğü din anlayışı ve İstiklal Marşı sözleri nedeniyle Akif'i anlatırken sağduyulu bir analizden ziyade küçümseme, aşağılama gibi yöntemlere başvurur:

“Safahat'tan Sultan Hamid merhumu yeren, Cemaladdin-i Afgani ve Abduh gibi melunları metheden sözlerini naklettim. Mehmet Akif'in yarısı çürük bir elmaya benzediğini, umum inananların İstiklal Marşı şairi olması dolayısıyla bu elmanın sadece sağlam tarafını gördüklerini ifade ettim” (Akt. Kara, 2021: 162). “Diksiyon itibarıyla [Akif'in] en hatalı şiiri odur [İstiklal Marşı'dır]. Bir defa bu şiire İstiklâl Marşı demek yanlıştır. Biz istiklâlimizi kaybederek onu Millî Mücadele neticesinde tekrar kazanmadık. (...) Yunan bizi esir etmeye teşebbüs etmiş, bu fiilî hareket sonunda bertaraf edilmiş olduğuna göre bu şiirin adı Millî Marş olmalıydı. İlk kelimesi de yanlıştır. Ne demek 'Korkma! Yahu ne var da korkacakmışım! Niye bana 'Korkma!' diyorsun. (...) Bu söz sadece Yunan Sakarya'da iken mahalline masruftur. 'Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlal' diyor. Biz Yunan'la ırk namına mı, dövüştük. Üstelik bunu o adam diyor ki 'Bunu benden duyunuz, ben ki evet Arnautum / Başka ne söyleyeyim, işte perişan yurdum!' demektedir” (Kara, 2021: 161).

İslamcı yazar Özdenören de, Akif'in yazdığı İstiklal Marşı'nı referans göstererek onu demagoji yapmakla itham eder. “Demagojiden yeni bir fikir hâsil olur mu?” diyen Özdenören, “Demagoji ile yapılan şey son tahlilde mantık oyunları ile fikir cambazlığı yapmaktır” der ve demagoji siyaset alanında veya fikir âleminde yapılıyorsa eğlenceli olmaktan çıkar. Çünkü insanları yanlış yönlere sevk etme ihtimali, sakıncası ve tehlikesi belirir” der. Ona göre,

“Mantıkta bir de Argumentum ad hominem kavramı var. Bu da, belli bir fikri kanıtlamakta zorluk çekildiğinde kişisel özelliklere bavuymayı dile getiriyor. Bu yöntem Türkiye'de İkinci Meşrutiyet'ten bu yana oldukça sık müracaat edilen tertiplerden biridir. Milliyetçilik fikrini kullanarak Osmanlı devletinden ayrılmak isteyen/ayrılan anasıra karşı Türk ırkçılığının dermeyan edilmesi bu cümleden sayılır. Böylece Türk'ün İslam'ın çekilmiş kılıcı olduğunu işitmek çoğu kimsenin hoşuna gidecek bir önerme haline getirilmiştir. Mehmet Akif'in: “Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlal” deyişi o günlerin hatırasına dayanır. Kullanılan mantık ne denli güçlü gibi görünürse görünsün, muhteva boş olduğundan demagojik önermelerin yanlıtlılığı er geç anlaşılır. Çünkü hakikat, yolunun kesilmesine sürgit müsaade etmez” (Özdenören, 2010).

Yazar son olarak bugün demagojiye “lafazanlık” ve “laf ebeliği” dendiğini belirterek Akif’i nasıl bir değerlendirme içine koyduğu görülür. Biliş dünyasında İstiklal Marşı’nın olumsuz bir anlam evrenine sahip olması bir zihniyet örüntüsü olarak karşımıza çıkar.

Akif’e İslamcı bir gazetede İslamcı bir yazarın İstiklal Marşı’ndan hareketle “laf ebeliği” yapıyor eleştirilerine karşı çıkararak cevap veren ve Akif’i savunan Türk milliyetçiliğinin II. Meşrutiyet döneminde kurulmuş olan Türk Ocaklarından bir milliyetçi olması istihzalı bir durumu gösterir. Akif yazısı sebebiyle Özdenören’i eleştiren Eryiğit, şöyle demektedir:

“Özdenören kendi tarifinden hareketle bir mantık örgüsü içerisinde müthiş bir mugalata örneği göstererek bize; ‘bakmayın siz öyle Akif’in İslamcı/milli bir şair olarak tanındığına, Mehmet Akif de ‘argumentum ad hominem’ in tarif ettiği bir tertip adamıydı. İrkçı/Türkçü tertibin bir parçasıydı. Onun için ‘ebediyen sana yok, ırkıma yok izimihlal’ derken, Hz. Peygamber’in ‘kişi kavmini sevmekle kınanamaz’ Hadis-i şerifini de sui istimal etmiştir’ demeye getiriyor. Ona göre Türk Müslüman demektir ve bu kültürel akış zaman zaman yolunu şaşırırsa da er ya da geç asıl mecraını bulurdu; buna inanıyordu. Ancak Akif bu çizgisiyle artık günümüz ‘İslamcılar’ını kesmiyor. Günümüz ‘İslamcılar’ının zihni teşekkül kodlarında arızalı bir damar var: Bu damar, içinde Türk adı geçen her ne var ise bunu duyduğunda şiddetli bir tepkiyi tetikliyor. Ama ne çare ki en azından son bin yıllık Tarih, Türk ismini (veya sıfatını) ifade etmeden okunamıyor” (Eryiğit, 2010).

Halil Berktaş, Akif’i yeni rejimin taraftarı ve kötülüklerinin ortağı, destekleyicisi olarak görürken İslamcı Asım Öz ise Berktaş’a verdiği yanıtta aksini ileri sürer: “Cumhuriyetin kurulmasından sonra değer yargıları ve yönelimleri itibarıyla M. Akif’le yeni yönetimin yolları tamamen ayrılmış, yeni rejim hiçbir şekilde onun düşüncelerine müsamaha göstermemiş, arkadaşlarını tasfiye etmiş, Meclisteki derin suskunluğun ardından Akif’i memleketi terk etmek zorunda bırakmıştır.” Öz, Mehmet Akif’te milliyetçilik meselesinin netlik kazanabilmiş bir mesele olmadığını belirterek “Durağan bir yazar/şair algısının da dönemsel tercihlerin mutlaklaştırılmasının da bunun üzerinde etkili olduğunu” vurgular ve “modernist Türk milliyetçiliğinin İslâm temelli vatanseverliği ezip dışlamasından” söz eder. Öz, Mehmet Akif’in,

“Arnavutluk” ne demek? Var mı şeriatı yeri?/Küfr olur başka değil kavmini sürmek ileri dizelerinin geçtiği şiirini öne sürerek Akif’i milliyetçi ilan etmeden önce bu dizelerini anlamamız gerektiğini söyler. “Onun düşünce dünyasının temelinde İslam birliği, inananların Kur’an temelli bir çalışmayla bütün olarak hareket etmesi anlayışı varken, her seferinde Müslüman milletlerin birbirleri için el ayak olduklarını haykırdığı gerçeği karşımızdayken nasıl böyle bir iddiada bulunulabilir”, diye sorar ve Akif’in milliyetçiliği iddialarını reddeder. Devamla “Ne Araplık, ne Türklük kalacak, aç gözünü!/Türk Arapsız yaşayamaz. Kim ki “yaşar” der, delidir, dizelerine rağmen Mehmet Akif’i hâlâ bir Türk ya da Arnavut milliyetçisi görmek, art niyetten başka bir şeyle izah edilemeyeceğini dile getirir. Akif’in Şiir Dünyası kitabının yazarı Fazıl Gökçek’in yaklaşımını da gündeme getiren Öz, Akif’in milliyetçiliği konusunda kafasının karışıklığını böylece sergiler. Çünkü, Gökçek’e göre, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Arap dünyasının Osmanlı’dan kopmasıyla birlikte İslamcılık işlevini kaybetti. Elde kalan Anadolu’nun da kaybedilmesi tehlikesi karşısında bunu koruyacak unsur Türk unsuruymuştu. Akif’in Türkcülüğünü bu bağlamda anlamak gerekir. Çünkü, “Akif’in şiirlerine baktığımızda bu değişimi görüyoruz. Balkan Savaşı yıllarında Arnavutlara seslenerek ‘Hani milliyetin İslâm idi, kavmiyet ne?’ diyen şair, Milli Mücadele döneminde ‘Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlal!’ diyor. Mehmet Akif pratik ve gerçekçi bir insandır. İslamcılığı bir fikir ve siyaset olarak yürütmenin şartlarının ortadan kalktığını görmüştür.”

Öz’ün aktardığı şiiri Akif 1913’te yayımlamıştır. 1912-1913 Balkan Savaşları ile Osmanlı’nın Hıristiyan unsurlarının elden çıkması, geriye Müslümanların; daha doğrusu Türklerle Arapların kalması üzerine Akif, Türklerle Arapları Müslümanlık ortak paydasında birleştirmek istemiştir (Meydan, 2015: 123). Akif, I. Dünya Savaşı’nda Arapların da Türkleri terk ettiklerini gördüğünde ise Arap’ı bir kenara bırakıp sadece Türk’ten söz etmeye başlamıştır. Örneğin I. Dünya Savaşı yıllarında

yazdığı “Asım”da şöyle demiştir: “*Yurdu baştanbaşa viraneye dönmüş Türk'ün. Sıtmadan boynu bükülmüş de o dimdik Türk'ün*” (Meydan, 2015: 124). 1913'te “*Hani milliyyetin İslam idi ... Kavmiyyet ne!*”/ “*Küfr olur, başka değil kavmini sürmek ileri!*” diyen Akif, 1914-1922 yılları arasında Türklere yönelik emperyalist saldırıları görünce Türk milletinden, hatta Türk ırkından söz etmeye başlamıştır: “*Değişik sanki o arslan gibi ırkın torunu! Bense İslam'ın o gürbüz, o civan unsurunu, Kocamaz, derdim, asırlarca, sorulsaydı eğer!*” “*Sözü sağlam, özü sağlam, adam ol, ırkına çek.*” “*Kahraman ırkıma bir gül... Bu ne şiddet, bu celal! (...) Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlal.*” “*Türk eriyiz, silsilemiz kahraman*”. Dolayısıyla Akif'i özellikle şiirleriyle tanımaya çalışırken, şiirlerini ne zaman, hangi koşulların etkisi altında yazdığını göz önünde bulundurmak gerekir (Meydan, 2015: 125). Ordunun Duası şiiri özellikle dikkat çekicidir. Oysa yukarıda Öz'ün vurguladığı “dönemsel tercihlerin mutlaklaştırılması” yargısı bizzat yazarı tarafından bu şiirin yazıldığı dönem için ıskalanır. Öz, Berktaş'ın “Akif'in yaşasaydı ulusalcı da olabileceğini imâ etmiş” olmasına karşı çıkarak Ulusalçılık onun karakterinin yakınına dahi uğrayamayacak bir akımdır” demektedir. Ona göre, İstiklal Harbi sonrası laik, Batıcı ve İslam düşmanı uygulamalar Akif'in bütün ümitlerini kırdı. İstiklal Harbinin kitlesel seferberlik ya da araçsalıcı din politikasının yani İslâm temelli bir vatanseverliğin terk edilmesi ve bunun yerini modernist Türk milliyetçiliğinin almış olması onu derin bir hayal kırıklığına uğrattı” (Öz, 2010).

Yeni Adam anketine cevap verenlerin çoğu, Âkif'e, inkılaplara destek olmadığı için “ateş püsküredursun”, günümüzde aynı konuya eğilen ve Âkif'le aynı ekole mensup sayılabilecek bir şair olan Arif Ay, neredeyse tam tersini düşünmektedir: “Resmî öğretinin halka şöyle ya da böyle benimsetilmesinde, halkın laik bir yaşam tarzını doğal bulmasında, her dönemde uzlaşmacı bir tavrı başat tutmasında” Âkif'in etkinliğinin öteki aydınlardan kat kat fazla olduğunu düşünür. “Çünkü halk, her zaman pratiğe ve güncele bakar. Kuram ve ideal onu pek fazla ilgilendirmez.”

diyen Arif Ay, İstiklâl Marşı'nı yazdığı ve mebus olup Meclis'e girdiği için o dönemde rejimin yaptığı her şeyin halk tarafından doğal karşılandığını savunur (Günaydın, 2017: 49).

15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalinden sonra İstanbul'daki pek çok yayın organı İngiliz veya Amerikan mandasını savunurken, Akif'in başyazarlığındaki Sebilürreşad dergisi mandacılığa karşı çıkararak milletin kurtulabilmesi için bir an önce milli birlik sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Halide Ediplerin bile Amerikan mandası istediği günlerde, Akif sonuna kadar mandaya karşıdır (Meydan, 2015: 133). Bu tavır açıktır ki, milliyetçi bir tavidir. İslamcı ulemanın çok büyük bölümünün işgalcilerin safında yer aldığını düşününce Akif'i milliyetçilik ve Türklük üzerinden eleştirmek tarihi gerçeklikle uyuşmayan bir yorum olur.

Burada gözardı edilen veya edilmesi kendi tarih kurguları içinde uygun görülen tarihi gerçek Türk milliyetçiliği ve İslamcılığın Meşrutiyet döneminde birbirine düşman, uzak ideolojiler olmadığı gerçeğidir. Milliyetçilik ve Osmanlı dönemi İslamcılığının etkileşimi kimi kişi ve gruplar üzerinde günümüze kadar süren bir etkide bulunmuştur. Fakat bu bütün İslamcılar için geçerli değildir. Türk milliyetçileri İslam'a mesafeli davranmaz aksine uzlaştırmak için gayret ederken İslamcılar için aynı şey geçerli değildir. İslamcılık bu konuda iki ana kola ayrılabilir. Birincisi cenahta bırakın milliyetçiliği Türk kavramına bile tahammül edemeyen bir grup varken diğer yanda Türklükle barışık milliyetçiliğe karşı olmayan bir İslamcı yaklaşım vardır. Türklükle İslam'ın aynı şeyler olarak görülmesi bu dönemde yaygınlaşmıştır. 20. Yüzyılın ortalarında Türk-İslam sentezi olarak da formüle edilen tarih felsefesinin kökleri de Gökalp'e kadar gitmektedir. "İslamlaşmak" kavramını ilk kullananın Gökalp olması belki de Meşrutiyet dönemi İslamcı bakıyedeki bugünde devam eden etkileşimin bir ürünüdür. İlk Türkçülerin ve İslamcılarının aynı dergide yazmış olmaları da biliş dünyalarındaki yakınlığı ve örtüşmeyi gösterir. Sezai Karakoç da "İslâmcılar, Batıcılara göre, kendilerine biraz daha yakın gördükleri Türkçüleri anlamaya ve anlaşmazlıkları gidererek

tek cephe olmaya davet etti” (Karakoç, 1996: 18-19) diyerek bu yakınlığa vurgu yapar. Bu da Akif’i milliyetçilik karşıtı göstermenin abesle iştiğal olduğunun bir ifadesidir.

Mehmet Akif’in ve dönemin İslamcılarının Milliyetçiliğe yabancı bir fikre sahip olmadığını gözlemleyebiliyoruz. Kara’ya göre, İttihad-ı İslâm fikrini ilk ortaya atan kişinin Cemaleddin Afganî olduğu, Osmanlı Devleti ricaline de onun tarafından telkin edildiği kabul edilir. Fakat Müslüman toplumları iyi tanıyan Afganî, ittihad-ı İslâmın önüne millî (milliyetçi) hareketleri koymuştur. Ona göre bütün İslâm ülkeleri tek tek millî kurtuluş hareketlerini gerçekleştirdikten sonra ittihad-ı İslâm vücut bulacaktır (Kara, 1987: 1412). Muhammed İkbâl (1877-1938) de Afganî’nin yolundan giderek “yaşayan bir cumhuriyetler ailesi”nden bahsetti (Kara, 1987: 1413). Said Halim Paşa da “dünyadaki İslâm topluluklarının en mükemmel teşkilatı, milletlere ayrılmış şeklidir” diyerek bir ölçüde genel kanaata katılmaktadır (Kara, 1987: 1414). Bu gerçekler de Osmanlı İslamcılığının Milliyetçiliği bırakın reddetmeyi Müslüman unsurların birliği içi zorunlu görür. Kara’nın belirttiğine göre, 1911’de “Türkçü ve milliyetçi” bir politikayla yayına başlayan Türk Yurdu Mecmuası’nın kurucusu Akçuraoğlu Yusuf ve yazarlarından Ağaoglu Ahmed daha önce ilk kuruluşundan itibaren Sırat-ı Müstakim’de yazmaktaydılar. 1913’te “Şiarı: “Dinli bir hayat, hayatlı bir din” alt başlığıyla İslam Mecmuası çıkmaya başlamıştı. Sırat-i Müstakim’in “İslâmci-Türkçü” lakabıyla anılanlar Musa Kâzım, Mehmed Şemseddin (Günaltay), Halim Sabit gibi önemli bazı yazarları bu dergiye geçerek Sırat-ı Müstakim-Türk Yurdu arasında kendilerine bir yer bulmaya çalıştılar (Kara, 1987: 1411).

Tekfir Edilen Akif

Akif, sadece Türk kimliği ve Milliyetçilik üzerinden değil İslam yorumu ve Müslümanlar hakkındaki görüşleri nedeniyle de eleştirilmektedir. Bu konudaki görüşleri nedeniyle Akif’e yönelik söylenenleri “eleştiri” kategorisinde değil “saldırı” olarak tanımlamak

daha doğru bir ifade olur. İhlas grubuna ait bir sitede soru-cevap formatında fetva verilmekte ve Akif tekfir edilmektedir. Bu metnin yazarı, Akif'i Vehabilik ile kıyaslayarak selefilikle suçlamaktadır. Akif'e dini merkezli eleştirilerin de aslında siyasi içerikli olduğu görülmektedir. Bir fetva çıkarılması örneğinde olduğu gibi soru-cevap şeklindeki metin şöyle:

Sual: Mehmet Akif Ersoy'un, Müslümanların halifesi olan Sultan ikinci Abdülhamid'e, (Korkak, baykuş, hayvan, merkep, zalim, mel'un, kızıl kâfir...) gibi çirkin sözler söylediği ve mason Abduh gibi reform istediği doğru mudur? **Cevap:** Maalesef doğrudur. En kötüsü de, bu duruma tevbe de etmemiştir. Akif'in tevbesini bildiren bir satırı yoktur. Akif sadece Müslümanların halifesine dil uzatmakla kalmıyor, o halifenin yaratıcısına yani Allahü teâlâya da saldırıyor: Ey bunca zamandır bizi tedib eden Allah, / Ey âlemi islamı ezen, inleyen Allah! diye başlayan şiirinde (Yeter artık çektirdiğin cezalar) diyor (<https://dinimizislam.com/detay.asp?Aid=7172>).

Hüseyin Hilmi Işık da, "Müslümânların halîfesi ve İslamiyet'in bekçisi olan sultân ikinci Abdülhamîd hânın kıymetini zedeliyen çok çirkin ve bayağı iftirâları ve sicilli mason, Mısır'daki Vehhâbî müftîsi Muhammed Abduhu öven ve bir çalgıcıyı, çalgısının seslerini nidâ-yı İlâhîye benzetererek öven şi'rleri kendisini lekelemekte, îmânlı kalblerde nefret hâsıl etmektedir" (Işık, 1978: 1035) demekte ve Ahmed Davudoğlu'na referansla görüşünü desteklemektedir.

Yüksek İslam Enstitüsü eski müdürü Ahmed Davudoğlu, yazmış olduğu ve Necip Fazıl'ın da önsöz yazdığı "Dini Tamir Davasında Din Tahripçiler" kitabında Akif, din tahripçisi, mezhepsiz olarak sunulabilmektedir. Necip Fazıl, Akif'i "kendini reformculara kaptıranlardan" kabul eder ve "Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam'ı..." değil de, yine aynı vezinle: "İslam'ın idrakine söyletmeliyiz asrımızı..." diyerek eleştirir. Necip Fazıl'a göre,

“Günümüzde İslamiyyet'in en büyük belası, onu dışından ve cepheden helak etmeye yeltenenler değil, içinden ve özünden harap etmeye davrananlardır ve bu davranışlarını bir nevi onarma, düzeltme ve yenileme sayanlar, yani “Reformcular”dır. 7-8 asır öncesinde İbn-i Teymiyye, birkaç asır sonra Vehhabilikten dolaşarak, nihayet Cemaleddin Afgani, Mısırlı Şeyh Abduh ve peşindekilerden bir bölük (Kısakürek, 1997: 2).

Davudoğlu da bütün bozuk ve sapık mezheplerin taraftarlarının, Ehl-i Sünnet mezhebini yıkmak istediklerini iddia eder. Bu bozuk mezhepleri de Vehhabilik, Mu'tezile mezhebi, Selefiyye cereyanı, Muhammed Abduh ve Cemaleddin Efgani'nin müritleri, Suriyeli modern müçtehit (!) Nasırüddin Elbani taraftarları, Pakistanlı, Mısırlı modern İslam mütefekkirlerinin peşinden gidenler ve saire...(Davudoğlu, 1997: 6-7) sayar. Ona göre, Akif'in silüetini çizebilmek için Efganlı Cemaleddin ile Mısırlı Abduh'un portrelerini bir an bile gözden ayıramayız. Sırat-ı Müstakim Mücahid'i Şeyh Cemaleddin ile şakirdi ve muhabb-i sadıki Mısır Müftüsünün izinden ayrılmamıştır (Davudoğlu, 1997: 41). Akif'in, “Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı; Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam'ı!” dizelerinden hareketle “Mehmed Akif bey merhum da sair reformcular gibi ilhamı doğrudan doğruya Kur'an'dan almak istiyor” diyerek Akif'in asıl hatasının “bu adamların niyetlerini anlamadan onlara tabi olmasında” görür. Kur'an'dan doğrudan doğruya hüküm çıkartmak ne demektir, Bunu kim yapabilir, düşünmemiştir” (Davudoğlu, 1997: 110). Davudoğlu'na göre, Mehmed Akif'in içimizdeki beyinsizler yüzünden Allah'a yaptığı niyazı da hatadır. Çünkü Allah -haşa- zalim değildir ki, kullarını haksız yere inletsin. Onlara azap ederse bu azap, hakikatte hak ettikleri bir cezadır ... (Davudoğlu, 1997: 113).

Pek çok kaynaklarda da Mehmet Akif'in Afgani, Abduh, Reşit Rıza'nın İslami yorumuna bağlı olduğu vurgulanmakla birlikte Sezai Karakoç'a göre, Akif'in, bu düşünürlerin tesiri altında kalışı mübalâğa edilmiştir. O, âdeta, bu fikir adamlarının ortaya attığı fikirlerin Türkiye'deki bir müdafii, o ekollerin bir şairi gibi gösterilir. Halbuki, Türkiye'de yeni İslam düşüncesinin doğuşuyla öbür ülkelerde doğuşu apayrı şartlara bağlı olmuştur. Mehmed Akif, fikirlerini, bu düşünürlerden

çok, sokaktan, aileden, klâsik kültürden, toplumdaki, devletin sarsıntılı halinden ve nihayet kendinden alıyordu (Karakoç, 1996: 20). Karakoç'a göre, "gerek Muhammed Abduh'un esas tezinin, gerek İkbâl'in tezinin esas köklerinin, Akif'in şiir ve düşüncelerinde hemen hemen izini bile bulmak mümkün olmaz. Aradaki benzerlikler, 20. yüzyıl başlangıcındaki İslam düşüncesinin ortak tarafları ve genel çizgileridir. ona göre, Akif'in fikir kaynağı bizzat toplum ve toplumda yaşayan düşüncedir" (Karakoç, 1996: 21).

Necip Fazıl ve Ahmed Davudoğlu tarafından dinde reformcu suçlamasına sebep olan "Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm'ı" dizeleri hakkında Özdenören de, "Müsteşrik bir bakış açısı"nı yansıttığını ayrıca bu mısradaki, Batı'ya karşı bir "teslimiyet tavrı" bulunduğunu iddia eder. Ona göre, Âkif'in ifadesinde dile gelen düşünce tarzında, modern bilimin sultasına boyun eğiş söz konusudur ve Âkif, birçok Müslüman çağdaşı gibi Batı'ya karşı eleştirel bir tavır alamamıştır: Âkif, bu dizelerle Batı'ya meydan okumuyor, aksine İslam'ın, Batı ölçülerine göre de anlaşılabilir ve kabul edilebilir bir din olduğunu belirtmek istiyor (Günaydın, 2017: 47).

Akif, aynı konuda birbirine zıt eleştirilerin muhatabı olmaktadır. Kimileri İstiklal Marşı'nda Türk sözü geçmiyor diye kimileri de millet, ırk sözü geçiyor diye eleştirmektedir. İstiklal Marşı'nda Türk sözünün geçmemesini, Milli Mücadele sürecinde konjonktürün gerektirdiği söylem açısından açıklanması uygun olur. Mesela, Atatürk'ün İstiklal Harbi dönemindeki birtakım söylemlerini savaş nihayete erdikten sonraki söylemlerle kıyaslayarak bir çelişkiden söz edilmesi yaygın bir değerlendirilme tarzıdır. Daha somut olarak ifade edecek olursak, Kürdistan ifadesinin kullanılması, Kürtlere özerklik, sultanın ve hilafetin kurtarılması, komünist Sovyetlere uygun birtakım söylemler konjonktürel açıdan geliştirilen bir söylem değil de amaç olarak görülmesi ciddi metodolojik hatalara kaynaklık eder (Vurucu, 2020). Atatürk'ün önderliğindeki Türk Bağımsızlık Savaşı'nın temel stratejisi Anadolu'nun

o günkü koşullarından dolayı İslami meşruiyet politikasıdır (Meydan, 2015: 169). Atatürk, zellikle Anadolu'da emperyalist kışkırtmaya açık durumdaki etnik unsurları "İslam" ortak paydasında bir araya getirip "vatanın (İslam'ın son kalesinin) kurtuluşu-halifenin kurtuluşu ve İslam'ın kurtuluşu" formülüyle direnişi güçlendirmiştir. Normalde Trklge çok özel bir önem ve değer veren Atatürk de -bu strateji gereği- Karabekir'in "Türk" sözcüğüyle dolu marşının değil de Mehmed Akif'in İslami vurgularla dolu İstiklal Marşı'nın milli marş olarak kabul edilmesini onaylamıştır" (Meydan, 2015: 170).

Akif'in Türk kimliği ile bir sorunu bulunmadığını gerek son dönem şiirlerinde gerekse düz yazılarında Türk kavramını olumlu bir şekilde kullanması göstermektedir. Özellikle I. Dünya Savaşı döneminde Türk kavramını şiirlerinde ve düzyazılarında rahatlıkla kullanmıştır: "Yurdu baştanbaşa viraneye dönmüş Türk'n" "Sıtmadan boynu bükülmüş de o dimdik Türk'n", "Hocazadem, ne slkmş o meğer vay canına! Diş bilermiş senelerden beri Türk'n kanına" "Türk eriyiz, silsilemiz kahraman."

SONUÇ

Âkif'in sanatı, düşünceleri ve kişiliği bir bütündür. O yüzden onun sanat hayatını incelerken, aynı zamanda iman ve ahlk hayatı ile düşünür kimliğini araştırırken de bir dava ve aksiyon adamı vasıfları ile karşılaşılır. Zira o, hayatla, toplumla, coğrafyayla, tarihle, ilim, sanat, tefekkür ve siyasetle bütünleşmiş, i içe geçmiş bir varoluş gerçekleştirmiştir (Bayraktar, 118). Bu sebeple Akif'in eleştirildiği hususlar göz önünde bulundurulduğunda aynı ideoloji mensuplarının dahi aynı konuda farklı noktalardan hareket etmesi ve yargılarda bulunması Akif'in karakterindeki ve ahlaki duruşundaki netliğin anlaşılmadığı anlamına gelir. Atsız'ın vurguladığı gibi karakter adamı olmak bakımından Akif eşsizdir. O, daima bulunduğu kabın şeklini alan bir mayi veya cıvık bir halita değil; şeklini sıcakta, soğukta, borada, kasırgada muhafaza eden katı bir cisimdir (Atsız, 1947). İslamcı grup mensupları

Akif'i dini görüşlerinden dolayı reformist, din tahripçisi olarak itham etmekte; II. Abdülhamid'e eleştirilerinden dolayı emperyalist uşağı suçlamasını yöneltmekte hatta Özdenören örneğindeki gibi Batı'ya karşı özür dileyici bir tavır takındığı eleştirisi yanında yazar Ay örneğindeki gibi Akif'in Türk İnkılaplarının yerleşmesine katkısı olduğu şeklinde eleştirilmektedir.

Zaten aynı eylemden farklı sonuçlar çıkarmak failden yani Akif'ten değil onu algılayandan, algılayanın farklı biliş dünyasından yani farklı bir anlam evrenine göre algısını inşa etmesinden kaynaklanır. Bu durum da bize gösteriyor ki algılayanın Türk kimliği, Cumhuriyet, Milli Mücadele karşıtlığı Akif'in algılanmasında belirleyici olmaktadır.

Tarihin ideolojilerin kavga sahasına dönüştürüldüğü ortamda siyasi saiklerle yaratılan Abdülhamid hayranlığı, İttihatçılık, Cumhuriyet ve nihayetinde Mehmet Âkif'e düşmanlık olarak tezahür etmektedir. Birbiriyle çelişkili yargıların ortaya çıkması da tarihin bir savaş alanı olarak kurgulanmasının bir sonucudur. Velakin savaş kağıt üzerindeki gibi gerçekleşmemekte Atatürk, Cumhuriyet karşıtlığı adına yaratılan II. Abdülhamidcilik ve İttihatçılık düşmanlığı sıra dönemin İslamcılarını değerlendirmeye gelince yaratılan yapay gerçeklik, kurgu parçalanmakta ve kendi anlam ve tarih bütünlüğünü kaybetmektedir. Çünkü, İslamcıların Meşrutiyet döneminde kurulan partilerle olan ilişkileri bu kurguda bir yere oturtulamamaktadır. *Sırat-ı Müstakîm* ve *Beyanül Hak* dergileri ilk sayılarında İttihad ve Terakki'ye olan hayranlık ve bağlılıklarını açıkça ifade etmişler buna paralel olarak Meclis-i Mebusan'da ve partilerde yer almışlardır. Meselâ Said Halim Paşa İttihad ve Terakki Fırkası başkanlığı ve sadrazamlık, Mustafa Sabri şeyhülislâmlık, İttihat ve Terakki Fırkası üyeliği ve Ahali Fırkası ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası kurucu üyeliği, Musa Kâzım şeyhülislâmlık, Seyyid Bey İttihad ve Terakki Fırkası başkanlığı, Said Nursi İttihad-ı Muhammed'i Fırkası kurucu üyeliği yapmışlardır (Kara, 1987: 1416). Akif'in Abdülhamid'e olan nefretini belirtirken vurguladığı, her yaptığını şeriat adı altında yaptığı, yönündeki eleştiri

gözardı edilmeyecek bir eleştiri değildir. Öncelikle Abdülhamid'in dinin zulüm dolu iktidarının varlığını ve devamını sağlamak için araçsallaştırmasını eleştirir. Bu araçsallaştırma özden uzaklaşıp yozlaşmanın da bir tezahürüdür. Bu eleştirinin ikinci boyunu da din tasavvurundaki yöntemsel farklılık olarak değerlendirebiliriz.

Abdülhamid'e sadece Jön Türkler değil, Said Nursi ve Elmalılı Hamdi Efendi dahil hemen bütün İslamcılar da muhalifti. Eleştirilerinin merkezinde istibdat eleştirisi yer alır ve Kiras'ın belirttiği gibi demokratik bir devlet yönetimi mücadelesiydi. Aynı zamanda dindar halkın da demokrasi ve hürriyet fikrinin gelişmesindeki payı gözardı edilemez. Bugün Batı kaynaklı İslami vatanperverlik gibi kavramlarla üzeri örtülmeye çalışılsa da Akif'in, vatanperverliği, tam ve tezatsız bir vatanperverliktir. Akif, sözle vatanperver olduğu halde fiille bunu tekzip edenlerden değildi (Atsız, 1947). Vatanseverlik milliyetçiliğin bir cüzüdür. İslamcılar II. Abdülhamid'i affetmeyen Akif'i dış güçler, masonlar, Siyonistler, işbirlikçiler, devşirmeler gibi kavramlarla açıklama yolunu tercih ederler. Bu düşünme tarzı da Osmanlı İslamcılarını ile günümüz İslamcılarının tarih, devlet, toplum, kültür, İslam algılarının ne kadar farklı olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca, daha önemlisi de Akif gibi Osmanlı İslamcılarının düşünce ve zihin dünyalarının esnekliğine, değişime açık ve demokratik yapısına rağmen bugün sert, kapalı, anti-demokrat bir kimliğe bürünmüş olması gözlenebilmektedir.

KAYNAKÇA

ATAÇ, Nurallah (1937a). "Mehmet Akif", Akşam, 30 Kânunisanı 1937, (Kara, İsmail – İbanoğlu, Fulya [Ed.], *Sessiz Yaşadım: Matbuatta Mehmet Akif 1936-1940*, İstanbul: Zeytinburnu Bld., s. 162-163)

ATAÇ, Nurallah (1937b). "Yine Akif", Akşam, 6 Mart 1937, s. 3. (Kara, İsmail – İbanoğlu, Fulya [Ed.], *Sessiz Yaşadım: Matbuatta Mehmet Akif 1936-1940*, İstanbul: Zeytinburnu Bld., s.210-211)

- ARABACI, Caner (2017). “Mehmed Akif Abdülhamit İlişkisi”, *80 Yıl Sonra Mehmed Akif Ersoy Bilgi Şöleni*, Ankara: TYB, ss.159-177
- ATSIZ, “Mehmet Akif”, *Kızılmele*, 1947, Sayı: 9
- BAYRAKTAR, Levent (2017). “Mehmed Âkif'in Güncelliği”, *80 Yıl Sonra Mehmed Akif Ersoy Bilgi Şöleni*, Ankara: TYB, SS. 118-121
- BERKTAY, Halil (2009a). “İki yüz yıllık ikiyüzlülük”, *Taraf Gazetesi*, 05.12.2009a
- BERKTAY, Halil (2009b). “Tekrarın tekrarı”, *Taraf Gazetesi*, 31.12.2009b
- BERKTAY, Halil (2010). “Âkif, İttihatçılık, Kemalizm”, *Taraf Gazetesi*, 02.01.2010
- ÇELİK, Mehmed Mazlum (2020). “Mehmet Akif Ersoy'un Sultan Abdülhamid karşıtlığı ve "Yıldız'daki Baykuş" tartışmaları”, <https://www.indyturk.com/node/258266/k%C3%BCI%C3%BCr/mehmet-akif-ersoyun-sultan-abd%C3%BCIhamid-kar%C5%9F%C4%B1t%C4%B1%C4%9F%C4%B1-ve-y%C4%B1d%C4%B1zdaki-bayku%C5%9F> (15 Ekim 2020)
- DAVUDOĞLU, (1997). Ahmed, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, İstanbul: Bedir Yayınevi.
- ERYİĞİT, Süleyman (2010). “Mehmet Akif Demagoji ve Tertip”, <http://www.turkocagi.org.tr/modules.php?name=Yorumlar&pa=sowpage&pid=462> (Yayınlanma: 2010-01-11)
- ERSOY, Mehmet Akif, (2021). *Safahat*, (Haz.M. Ertuğrul DÜZDAĞ), İstanbul: İz Yayıncılık
- GARİPER, Cafer-KÜÇÜKCOŞKUN, Yasemin (2016). “Necip Fazıl'ın Mehmet Akif Eleştirisi”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Temmuz-Aralık 2016/8:16 (79-94)
- GÜNAYDIN, (2017). Selma “Mehmet Âkif'e ve Sanatına Yöneltilen Eleştiriler”, *80 Yıl Sonra Mehmed Akif Ersoy Bilgi Şöleni*, Ankara: TYB, ss.45-53.

- KARA, İsmail (1987). “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İslamcılık Tartışmaları”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.5, İletişim Yayınları, İstanbul, s.1416
- KARA, İsmail (2021). *Bir Düşünce Tarihi Metni olarak İstiklal Marşı*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- KARAKOÇ, Sezai (1996). *Mehmet Akif*, İstanbul: Diriliş Yay., (7. Baskı).
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (1997). “Önsöz”, *Ahmed Davudoğlu, Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, İstanbul: Bedir Yayınevi.
- KİRAS, İbrahim (2016). “İslamcılığın Geldiği Yer”, *Karar Gazetesi*, 26/04/2016
- MEYDAN, Sinan (2015). *Öteki Mehmet Akif: Vaiz*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- SERTEL, Sabiha Zekeriya, (1940). *Sebilürreşatçıya Cevap*, İstanbul: Tan Matbaası.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, (2004). *Türk Toplumunda Aydın Sınıfın Anatomisi*, 2. Baskı, İstanbul, TİMAŞ.
- ÖZ, Asım (2010). “Mehmet Akif’te milliyetçi bakiye (mi?)”, <http://www.ozgundurus.com/Haber/Dusunce-Analiz/26022010/Mehmet-Akifte-milliyetci-bakiye-mi.php>, (26-02-2010).
- ÖZDENÖREN, Rasim (2010). “Demagojiden fikir hâsıl olur mu?”, *Yeni Şafak gazetesi*, 10 Ocak 2010
- VURUCU, İkbâl, (2011). *Nominalist Aydınların Soykütüğü-1: Türk Kimliği Eksenli Bir Analiz*, Konya: Gençlik Kitapevi,
- VURUCU İkbâl. (2020), “Atatürk Düşmanlığının Tarihsel Temelleri: Atatürk ve Kürtlere Özerklik Sözü”, *Yalnız Kurt : Toros Rauf Denктаş’a Armağan*, Ed. Saadettin Gömeç-Mustafa Gökçe, 2020, (Pp: 98-132), Ankara: Berikan Yayınevi

<https://dinimizislam.com/detay.asp?Aid=7172>